

Manuel de Pedrolo

La llibertat insubornable

Bel Zaballa

SEMBRA
LLIBRES

TAULA

Prefaci

Pàgina 11

L'HEREU DE L'ARANYÓ QUE SE'N VA ANAR A LA GUERRA

Pàgina 15

COM FER-SE ESCRIPTOR I NO MORIR EN L'INTENT

Pàgina 35

L'INTEL·LECTUAL I REFERENT INDEPENDENTISTA

Pàgina 83

UNA VASTA OBRA ECLIPSADA PEL MECANOSCRIT

Pàgina 105

JA NO EM PLAU LA VIDA

Pàgina 137

Encartat

POESIA VISUAL

Pàgina 145

Agraïments

Pàgina 163

Prefaci

Les dues dones i el fèretre arriben a Montjuïc escortats per un parell d'agents de la guàrdia urbana en moto. Els ha posat l'Ajuntament de Barcelona per prevenció. A la porta del carrer de Calvet, número 9, s'amunteguen periodistes, però a l'entresol 2a ja no hi ha ningú. En Joaquim Carbó els veu de lluny. Ha passat pel Clínic, per Pompes Fúnebres, per Sancho de Ávila, fa hores que busca el cos del seu amic, des que ha rebut la trucada de la Maria Antònia Oliver. No sap que la sala de vetlla era tancada per evitar visites. S'adona aleshores que, si els periodistes l'identifiquen, podria frustrar l'última voluntat del finit, de manera que decideix tornar-se'n cap a casa i demà ja hi trucarà. La notícia ha arribat a alguns diaris pel teletip automàtic que cada dia els envia el tanatori. La filla ho ha fet treure tan aviat com ho ha vist, però la informació comença a córrer. I arriba a un altre bon amic, l'Enric Borràs, que tampoc no se'n surt d'acomiar-se'n al tanatori. Finalment, se'n va cap a Montjuïc i es dirigeix al nínxol 2186. «Manuel de Pedrolo». Ja no hi ha ningú. La Josefina, l'Adelais i uns cosins ja l'han enterrat i se n'han anat. Demà, tots els diaris n'aniran plens. L'escriptor més prolífic de les lletres catalanes, l'autor del llibre més venut de la nostra literatura, s'ha mort el 26 de juny de 1990 a setanta-dos anys. Però, qui va ser aquest home de qui demà parlaran tots els diaris i que ha aconseguit anar-se'n d'aquest món tal com havia demanat: en silenci, discretament, sense homenatges ni capelles ardents ni hipocresies?

«La glòria» (*Reixes a través*) —

Parlaven de mi en veu baixa,
com si fos mort.

Ho era.

Indestriable, una veu va dir:

«es mereix un epitafi»,

i tots, gairebé simultàniament,

arronsaren les espatlles.

Sí.

Tots em giraven l'esquena,

fins que el més savi digué:

«fumem una cigarreta, ara».

I llavors em van oblidar.

Capítol 1

L'HEREU DE L'ARANYÓ QUE SE'N VA ANAR A LA GUERRA

L'arbre genealògic llarg com un raïm

El primogènit del matrimoni Manuel de Pedrolo i d'Espona i Clotilde Sánchez de Molina i Vidal va néixer el primer dia d'abril de 1918 al castell de l'Aranyó, a la Segarra. La genealogia ompliria, tota sola, un llibre sencer, però serem breus. Com els cognoms fan sospitar, Manuel de Pedrolo i Sánchez de Molina (d'adult es trauria el Sánchez de) venia d'una família aristocràtica. I adinerada. La branca del pare acumulava els títols nobiliaris; la de la mare, els calés.

El llogarret de l'Aranyó, avui pràcticament despoblat, «tenia nou cases, una església, una mestra i un castell. No tenia, en canvi, capellà, ni aigua corrent, ni electricitat», començaria explicant anys després Maria Aurèlia Capmany en un relat sobre els orígens de qui seria un dels seus bons amics. I aquell castell que hi havia a l'Aranyó pertanyia als Pedrolo des de principi del segle XVIII, quan Ciril de Pedrolo i de Folcràs l'heretà de la seva mare Jerònia de Folcràs, muller d'Antoni de Pedrolo. En Ciril, doncs, va ser el primer Pedrolo propietari no tan sols del castell, sinó també de diverses terres i cases de l'Aranyó i de Cervera. De fet, els Pedrolo provenien de Cervera, i encara abans, de Montblanc i de Valls. Escrivans reials, homes de llei, secretaris de lloctinents, batlles i, en algun moment, un d'ells, elevat a aristòcrata com a agraïment pels serveis prestats. Els títols es van anar heretant, i les propietats van anar minvant a mesura que passaven de pares a fills. D'aquesta manera van arribar el castell i un grapat de terres a Manuel de Pedrolo i d'Espona quan esdevingué senyor de l'Aranyó. Fill de Cervera, s'havia casat amb la targarina Clotilde Sánchez de Molina i Vidal i van fer niu al carrer Major, número 5, de la capital urgellenca. La Clotilde era filla de Pío Sánchez de Molina y Sánchez de Molina, un militar arribat de Brazatortas, la Manxa, durant l'última carlinada i casat amb la pubilla de cal Puntaire. No va parlar mai en català. En aquell temps, els únics que parlaven en castellà a Tàrrrega i la rodalia eren el cap de la guàrdia civil i *don* Pío. «Em pregunto què hauria dit, com hauria reaccionat el meu avi, si hagués viscut prou per saber que el seu net era un independentista. Li ho hauria pogut fer entendre?»

Entre camps de cereals, als Plans de Sió segarrencs s'alçava el castell on els Pedrolo guardaven l'ordi, el blat, la civada i el sègol. I on la Clotilde va donar a llum el seu primer fill, tot i viure a Tàrrrega,

L'hereu de l'Aranyó que se'n va anar a la guerra

perquè l'hereu del senyor de l'Aranyó bé havia de néixer dins la fortalesa. L'assistien la seva germana, la Daria, i les seves cunyades, la Lluïsa i la Montserrat, que continuarien vivint tota la vida en aquell castell vell i fosc de portes altes. En Manuel i la Clotilde se'n van tornar aviat amb el nadó cap a Tàrraga. Manuel de Pedrolo pare pertanyia a la petita noblesa rural i, malgrat haver estudiat lleis, mai no va exercir d'advocat. Culte, il·lustrat, catalanista, acabaria de president d'Acció Catalana de Tàrraga i viuria dels guanys de les collites i de la venda d'herències. Era un home intransigent i geniüt, un caràcter i un tarannà amb el qual el seu primogènit no sabia conviure mai, de la mateixa manera que l'anguinejava força el llinatge que n'havia heretat.

«La meva raça era molt vella, i n'havia hagut de sofrir les conseqüències. L'arbre genealògic de la meva família era llarg com un raïm, i per bé que ningú no semblava donar-hi molta importància, en el fons pesava dintre nostre més que no volíem confessar. I el pitjor, encara, eren tots aquests avis il·lustres que em posaven d'exemple. Dignitat. Responsabilitat. Cara llarga. Credulitat. Escrúpols. Tot això, sense que fos exactament dit, m'ho fregaven pels ulls, me n'omplien les orelles. No era tolerable. En els moments de depressió i de lucidesa, perquè una cosa acompanyava l'altra, em prometia que mai no seria il·lustre, que mai no voldria dignitats, que defugiria tota mena d'honors.» Així ho explicava l'Albert Cubells, àlter ego de Manuel de Pedrolo en la novel·la *Avui es parla de mi*, escrita el 1953.

El nen solitari a qui deien que era boig

A bans de fer dos anys, Manuel va rebre un germà i va perdre la mare. La Clotilde no va poder refer-se de la infecció arran del part d'en Ramon, el 1920, i es va morir. El senyor de l'Aranyó es quedava vidu i amb dues criatures. De seguida, la Daria es va instal·lar al pis del carrer Major, algú havia de fer-se càrrec dels menuts. No, no es van ajuntar, però l'acord a què van arribar Pedrolo pare i la seva cunyada va ser molt clar: ella es comprometia a criar els dos nens i ell, a no tornar-se a casar. I no ho va fer pas. Tot i que baixava sovint a Barcelona, on tenia un pis llogat al carrer de Calvet.

Així van passar la infantesa tots dos germans. Vivint amb un pare estricte, una tia que no els va demostrar mai gaire afecte i, ben a la vora, l'avi militar. Els hiverns, a Tàrrrega, i els estius, a l'Aranyó, on es pelaven els genolls i rondaven per aquell casalot que menaven les dues germanes del pare. «Recordo ties tan tancades de cuixes que ni sé com orinaven.» Però la d'en Manuel va ser una infantesa singular i, a voltes, fotuda. Inadaptat de mena, només li va faltar que no el duguessin a escola fins a vuit anys. Pràcticament no tenia amics. Encara bo que a casa estaven subscrits a revistes literàries, com *La Nouvelle Revue française*, i que hi havia una biblioteca que acumulava clàssics des de dues generacions enrere i que li saciaven les ànsies lectores. «El pare no ens deixava sortir a jugar al carrer. Bé em calia distreure d'alguna manera.» Imaginem-nos un nen tímid, i alhora un xic impertinent, autodidacte i que ja aleshores se sentia fora de lloc. Quan va començar a anar als Escolapis, no va ser pas gaire millor. Ell i en Ramon eren els únics que anaven vestits i pentinats diferent de la resta de companys de classe. Els de casa els feien dur els cabells llargs i, com que l'uniforme de l'escola no era prou bonic, els posaven una altra bata, que consideraven més distingida. També eren els únics de tota l'escola que hi anaven proveïts d'una cartera i d'un barret que es veu que era l'última moda entre els anglesos. «Tot un seguit de fets minúsculs que de gran no tenen tanta importància però que aleshores, de nen, t'amargaven l'existència i eren motiu de burla i de patacades», explicaria dècades després a Jordi Coca.

Als Escolapis, cada matí els feien anar a missa, i ell se les empecava per estalviar-se-la. Sovint agafava un llibre i se n'anava al parc de Sant Eloi a fer temps. Altres vegades, es quedava al llit fins a migdia, simulant que no es trobava bé. Vaja, que feia tant com podia per eludir no solament la missa sinó també les classes. «Era un lector cada dia més fervorós, més ple de curiositats, però no m'interessaven els estudis, em molestava la disciplina, m'agradava cada cop més estar sol.» Solitari. Com ho seria tota la vida. El pare l'acusava de gandul, i potser sí que ho era, però un gandul una mica especial, perquè li agradava aprendre i llegir, però passava que no suportava que l'obliguessin a fer-ho. «La disciplina exterior em semblava un atemptat a la meva llibertat», deia en boca del personatge Albert Cubells. Se sentia incomprès,

un estrany, i aleshores amb prou feines sabia posar paraules a aquelles sensacions que l'aclaparaven. «Sentia ja la soledat com un abisme tallat als meus peus.»

I què feia, un home com el pare, portant-los a una escola religiosa fins i tot en temps de la República? «Era un escèptic. Si hagués estat un lliurepensador, no hauria enviat els seus fills als Escolapis quan a Tàrrrega hi havia una escola laica.» Escèptic i no practicant. Sí que n'era, de practicant, la tia Daria, però potser més per superstició que no pas per fe. Al jove Manuel no tan sols li avorrien les misses, els rosaris, les cerimònies i les comunions, sinó que ho trobava trist i desagradable. En canvi, qui sap si venia d'aquí l'interès ateu que va tenir més endavant per la religió. «Tenia vuit anys i m'anaven imbuïnt no pas l'amor, sinó la por, el temor de Déu. Fins i tot amb aquest temor, practicava amb desgana, perquè no em quedava més remei, i a l'hora de confessar-me buscava el "padre" més discret, més sord, que més de pressa enllestia, perquè ja tot s'havia convertit en pecat i em feia avergonyir. No havia llegit encara Dostoievski, però això no em privava de preguntar-me per què la gent, gent devota, ben devota a cops, sofria pel voler d'un déu d'amor.» A més, no va trigar pas gaire temps a descobrir els plaers de la carn i a tocar-se amb alguna noia. Allò que li semblava tan bo, com podia ser dolent, com podia ser un pecat?

Va esdevenir un adolescent terriblement incòmode i infeliç. I aquell anar tant a la seva va fer que un dia, el pare, incapaç de comprendre'l, fes venir el metge a casa. Diagnosi: el noi no era normal i algun dia pararia boig. I a vegades, a casa, li ho repetien: ets boig. No ho va oblidar mai, allò. Però va anar fent, passava de curs, devorava tots els llibres que li queien a les mans, i a l'Escola Pia va estrenar la seva primera obra de teatre. Val a dir que la representació no va ser gaire reeixida, ningú no va aplaudir, i potser allò el va descoratjar prou per a no escriure cap més obra fins passats molts anys. Quan no es va acovardir va ser el dia que, a setze anys, es va trobar tot sol davant el director de l'escola defensant la convocatòria d'una vaga. La primera vaga estudiantil que es feia a Tàrrrega, la va organitzar Manuel de Pedrolo. El motiu era tan poca-solta com voler avançar les vacances de Nadal, però el noi va demostrar ser tenaç. Aquell dia, va muntar piquets als quatre carrers que portaven a l'escola i va aconseguir que, al matí, hi hagués

pocs estudiants i no es fessin gaires classes. Tanmateix, a la tarda tothom tornava a ser a lloc, i ell i la seva causa es van quedar tots sols. Havia rebut la primera traïció, la dels companys que van desistir quan la cosa s'havia complicat una mica. «Però jo ja havia comprès que sempre cal actuar a despit dels qui no s'ho mereixen, que cal sacrificar-se pels altres, àdhuc pels qui us trairan; que allò que compta és la pròpia noblesa, no la traïció dels altres. Sabia també, més concretament, i potser ho havia sabut des del principi, que aquella vaga seria un fracàs. Així i tot, vaig menar-la endavant. I mai no ha estat més apropiat que ara l'ús de la primera persona del singular.»

Poc temps després, a disset anys, el pare el va enviar a Barcelona a acabar un parell d'assignatures que li havien quedat penjades i a preparar l'entrada a la universitat. S'estava en una dispesa on compartia habitació amb un altre noi que també procedia dels Escolapis de Tàrrrega. «Dormir i tres menjades ens costava un duret. Sense oblidar que ens rentaven, ens cosien i ens planxaven la roba. En aquells temps, amb cinc pessetes tiraves llarg.» Era el curs 1935-1936 i tot havia de canviar tant en tan poc temps, que ni va estudiar gaire ni va entrar a la facultat. Tampoc no seria mai metge, com volia aleshores. Per començar, la ciutat el va fascinar tant que va trepitjar ben poc les aules. Després d'anys controlat i protegit, descobria tot un món nou i no se l'acabava. «No podia deixar perdre l'ocasió d'estar sol a la ciutat, havia de viure-la.» Amb una gorra de traginer i un mocador de seda al coll, podia passejar per Barcelona sense que ningú no el conegués. Com li agradava aquell anonimat! Passava hores i hores voltant pels barris baixos de la ciutat i les seves tavernes, s'endinsava al Bataclan, al Molino i, sobretot, al Rodeo, on contemplava les noies que ballaven dalt dels empostissats, i també rondava algun bordell, com el que hi havia en un pis del carrer del Carme. Tot i estudiar poc, es va fer militant de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i de la Unió Catalanista d'Estudiants. També dedicava temps a remenar llibres per l'Ateneu Barcelonès i a jugar al frontó amb alguns companys. El jove Pedrolo descobria, per fi, la llibertat.

Però allò no va durar pas gaire.